

УДК 81'373.45

Демченко К.В.

## ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНШОМОВНИХ ЛЕКСЕМ У ТЕКСТАХ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

*В статті аналізуються лексико-семантичні та словообразовательні процеси в мові засобів масової інформації. Особливу увагу приділяється функціонуванню запозичень, показані основні причини функціонування іноземної лексики, подається лексико-семантична класифікація англіцизмів, розглядається процес взаємодії української та запозиченої лексики, в частині явища синонімії.*

**Ключові слова:** мовні засоби масової інформації, запозичення та українська лексика, мовний реципієнт

*У статті аналізуються лексико-семантичні та словотвірні процеси у мові засобів масової інформації. Особливу увагу звернено на функціонування запозичень, окреслено основні причини залучення іноземної лексики, подано лексико-семантичну класифікацію англіцизмів, розглянуто процес взаємодії власної української та запозиченої лексики, зокрема явище синонімії.*

**Ключові слова:** мова засобів масової інформації, запозичення та власна українська лексика, мова-реципієнт

*This article is devoted to lexical-semantic and word-formation processes in the language of mass medias. The special attention is spared to functioning of borrowings and the principal reasons of functioning of foreign vocabulary are shown. The article deals with lexical-semantic classification of anglicisms. The process of co-operation of the Ukrainian and adopted vocabulary, in particular phenomenon of synonymy, is examined.*

**Key words:** language of mass medias, adopted and Ukrainian vocabulary, language-recipient

У часи великих політичних та економічних зрушень, до яких належать сучасні перетворення в Україні, відбуваються інтенсивні мовні процеси, адже „...мова, як особлива система, сама в свою чергу є частиною ще більш складних систем – мова і мислення, мова і суспільство, мова і дійсність” [3, с.20].

Найактивніше відбувається процес змін в лексичному складі мови, що найбільше зазнає впливу соціальних чинників, а процес запозичення є одним з основних його ознак. У зв'язку з цим проблема вивчення запозичень стає дедалі актуальнішою. Вивчення процесів, що відбуваються у системі запозичених слів, виділення основних лексико-семантичних груп нових запозичень з інших мов, виявлення тенденцій збагачення словника сучасних ЗМІ становить мету нашої роботи.

Питання щодо статусу іноземної лексики у текстах мас-медіа є актуальними з погляду аналізу шляхів залучення запозичень, своєрідності семантичних груп. Завданням нашого дослідження є виявлення лексико-семантичних груп запозиченої лексики у публіцистичному стилі, аналіз мовних процесів, що пов'язані з функціонуванням іноземних лексем у періодичних виданнях 1990 -2005рр.

Проблема лексичних запозичень привертала увагу і була предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема О.Г.Муромцевої, О.С.Стишова, Л.П.Кислюк, Т.М.Полякової, О.М.Мороховського, В.М.Русанівського, Л.А.Булаховського, Ш.Баллі, І.О.Бодуена де Куртене, Л.П.Крисіна тощо. У дослідженнях зверталася увага на процеси кількісного і якісного оновлення словника мови, адаптації іноземних лексем, змін у лексико-семантичній системі мови, внутрішньомовні динамічні процеси, зокрема ревіталізації, або відновлення слів, що перебували на периферії активного словника, пасивізації лексики. Проте багато питань теорії запозичень залишаються суперечливими. Так, на сьогодні ще не існує єдиної думки відносно дефініції поняття „Запозичення”. На думку Л.П.Кислюк, запозичення – це процес залучення у мову й адаптації запозиченої лексики [1, с.8]. За визначенням Е.Хаугена, запозичення – це фонемне відтворення оригіналу, тобто створення фонемної копії [5, с.35]. О.М. Мороховський вважає, що запозичують не лексеми, а засоби, які модифікуються системою навичок, що склалися в мові [3, с.21]. Як на нашу думку найбільш відповідним є визначення Л.П.Кислюк, саме в такому розумінні поняття „запозичення” функціонує у нашій роботі.

Активізація залучення іноземної лексики зумовлює різного роду дискусії як у суспільстві, так і в колі лінгвістів. Одні дослідники (О.С.Стишов, Д.Х.Баранник та інш.) вважають запозичення природнім процесом збагачення мови, інші (А.П.Загнітко та інш.) дотримуються протилежної думки і кваліфікують іноземні лексеми як потік слів, що порушує стабільність та самобутність сучасної української мови.

Динамічні процеси в лексиці української мови найактивніше відображаються у текстах засобів масової інформації (далі – ЗМІ). Адже на сучасному етапі в мові мас-медіа фіксуються зміни, що відбуваються в усіх сферах життя суспільства, відображення яких потребує використання нових лексем, які не завжди наявні в рідній мові. „Журналістська практика підтримує традицію частого вживання запозичень, бо саме вони є центром соціально-політичного лексикону, а газета прагне до постійного оновлення виражальних засобів” [2, с.41].

Проникнення запозичень у лексичну систему української мови пов'язане з трансформаційними процесами, які спричинені зовнішніми (екстралінгвістичними) та внутрішніми (інтралінгвістичними) чинниками. До перших належать: 1) історичні міжнародні контакти та білінгвізм; 2) новаторство нації в окремій сфері діяльності; 3) мовний снобізм, мода на іноземні запозичення; 4) авторитетність мови-

джерела, пов'язана з політичним авторитетом держави; 5) впровадження заходів, що стосуються мовної політики [4, с.6].

Серед внутрішніх (інтерлінгвістичних) чинників домінують наступні:

1) недостатня кількість у мові певних лексико-семантичних груп, наприклад на позначення фінансової, економічної та політичної лексики: *Серед доповідачів були бренд-менеджери, маркетинг-директори, мерчендайзери та власники найбільших роздрібних мереж, керівники рекламних агенцій та їхні клієнти* (Пік, 2002, №24); *Для порівняння скажу, що у нашому законопроекті 3207 потрібно 2/3 голосів для імпліменту* (Пік, 2004, №1) і т.д.;

2) „номінативна безвихідь” [3, с.22]. Залучення іншомовної лексики з метою заміни описового звороту на позначення якоїсь реалії чи предмета одним словом: *З цього часу в діловому та міліцейському лексиконі з'явилося слово **скімінг** (викрадення інформації з магнітної смуги кредитної банківської карти)* (Пік, 2001, №33); *У 30-ті роки під час Великої Депресії „харлей” залишався майже єдиною компанією, що продовжувала працювати на цьому ринку і для задоволення покупців вдалася до того, що зараз називають **тюнінгом*** (Пік, 2003, №14); **тюнінг** (англ. tuning) – урізноманітнення у зовнішньому і внутрішньому стильовому оформленні автомобілів та мотоциклів тощо;

3) тенденція до заміни двочленного найменування одночленним: *Домогосподиня здебільшого сидить дома, їй вуличні **бігборди** не цікаві* (Пік, 2003, №9); **бігборд** (англ. big – великий, board – дошка); *Щастя складається з мезотерапії, регулярного **пілінгу** та м'єостимуляції* (Пік, 2001, №33); **пілінг** (англ. peeling – скоринка) – очищення шкіри та подібне.

4) потреба у семантичному обмеженні вже наявної у мові лексики, уникнення полісемії: *Образ „схильної до садизму” Фрекен Бок ображає цілий прошарок американського суспільства – домогосподинь, вихователів та **бебі-сітерів*** (Пік, 2004, №50); **бебі-сітер** (англ. babysitter, від babe – дитина, sit – сидіти) – особа, що доглядає дитину за відсутності батьків або коли вони *зайняті*; *Потім на кораблі в останню ніч „Таврійських ігор” відбувся **сейшн*** (Пік, 2003, №19); **сейшн** (англ. session – зібрання) – вечірка для вузького кола осіб і т.д.

Здійснене нами дослідження дозволяє зробити висновки, що найбільша кількість лексем, які активно були залучені в мову ЗМІ протягом 1990 – 2005рр., це іменні частини мови, зокрема іменники чоловічого роду: **пірсінг, офіс, антрейд, реліз, флаєр** і т.д. невідмінюванні іменники середнього роду: **дефіле, тату, капучіно** тощо, прикметники: **ексклюзивний, екстремальний, фешн** та інші.

Більшість запозичених лексем адаптувалася в українській мові і бере активну участь у процесах словозміни та словотворення, зокрема за допомогою суфіксів -ськ-, -н-, ств- та інших : **тінейджер – тінейджерський, дисконт – дисконтний, промоутер – промоутерський, кліпмейкер – кліпмейкерський – кліпмейкерство, дефіле – дефілювання, рейтинг – рейтинговість**: *Вона, як відомий телепродюсер, збрала навколо себе професіоналів, які змогли забезпечити **рейтинговість** журналові* (Сва, 2003, №50) і т.д.

Певна група слів не має словотвірної парадигми, залишається невідмінюваною згідно з правилами українського правопису: **джакюзі, сек'юриті, порт-фоліо, мачо, напараці** і т.п.

Активно використовуються лексеми на позначення явищ номінативного характеру, що неадаптовані графічно і фонетично. Значну частину таких слів становлять аббревіатури: **IQ, VIP, CD, FM, PIN**. Частотними є випадки утворення складних побудов шляхом поєднання графічно неадаптованих слів з іншомовними, які вже засвоєні українською мовою, причому адаптована лексема вживається для уточнення семантичного значення: **FM- станція, VIP- клієнт, CD- плеєр, FM- станція**; *Доступ до всього рахунку через банкомат користувач картки отримує з допомогою **PIN- коду*** (Пік, 2000, №36) тощо.

У текстах ЗМІ серед запозичень переважають слова англійського походження, менший відсоток становлять запозичення з французької, німецької та інших мов.

Аналізуючи процес залучення та адаптації іншомовних лексем, слід звернути увагу на наступні тенденції:

1) збільшення кількості нових слів, які залучені до активного обігу разом із проникненням відповідних реалій: **кастинг, барбекю, чат, Фрінет** і т.п.;

2) розширення актуальності семантичного значення слів іншомовного походження, що функціонували в українській мові обмежено і вживалися на позначення певних реалій життя в інших країнах: **букмекер, шансон, сандвіч, іпотека** і т.д.

Як на нашу думку, лексеми англійського походження варто розмежувати за наступними тематичними (лексико-семантичними) групами (слід зазначити, що такий поділ дещо умовний, бо деякі з наведених слів використовуються в декількох сферах):

1. Суспільно-політична лексика: **брифінг, саміт, імідж, ріелтор, січрайтер, офіс** тощо: *Виступи у столиці РФ – це вже справа вдалих **промоутерів*** (Пік, 2004, №4) та інші.

2. Фінансово-економічна лексика: *демпінг, дистриб'ютор, дилер, інвестор, франчайзинг, тендер, офшор* і т.д. *Зовсім недавно на теренах північного сусіда відкрили консалтингові центри, їхні філіали є і в Україні (Пік, 2002, №19)* та інші.

3. Лексика спорту: *скутер, дайвінг, шейпінг, фітнес, боулінг, сновборд* тощо: *Але, звісно, „королем” екстремальних видів туризму в Туреччині є рафтинг(Пік, 2003, №21)* і т.д.

4. Назви нових технічних приладів та технологій: *караоке, ноутбук, органайзер, сканер, ресівер, принтер, сервер, транкінг, скрін-сервер, сабвуфер* тощо: *Роумінг – хоч й автоматичний, але діє на дуже обмеженій території – у Скандинавії та Росії (Пік, 2000, №18)* та інші.

5. Лексика мережі Інтернет: *спамер, банер, Фринет, провайдер, прайм-тайм, чат, хакер* і т.д. *Для Росії контент (інформація, що наповнює Мережу) – це бізнес, що давно вже склався (Пік, 2001, №45)* тощо.

6. Лексика галузі культури (телебачення, кіно, шоу-бізнесу): *блокбастер, ремікс, реліз, бестселер, римейк, хедлайнер* і т.п.: *Результатом першої співпраці минулого сезону стала колекція верхнього одягу, що складалася з 6 блоків, провідною темою яких був печворк (Єва, 2003, №50)* і т.п.

7. Лексика на позначення загальних назв : *тюнінг, пірсінг, пілінг, шопінг, памперси, фаст-фуд, супермаркет, джакузі* тощо.: *У ексцентричного Мобі купу грошей, але він досі купує собі одяг у секонд-хенді (Єва, 2001, №39)* і т.д.

Запозичення з інших мов у текстах ЗМІ в аналізованій нами період становлять порівняно невелику кількість – 30%, серед якої достатньо складно виділити певні тематичні групи, зокрема лексеми французького походження: *петарда, променад, стиліст, кутюр'є, флер, дефіле, бутік, прет-а-порте* та ін.; італійського: *піца, папараці, графіті* та под.; іспанського: *мачо* і т.д.; німецького: *маклер, кнайп* тощо; латинського: *імплантант, конгломерат, подіум, олігарх* і т.д.; грецького: *іпотека* і т.п.; малайського: *кетчуп, тату* та под.; тюркського: *йогурт* та ін.; японського: *джиу-джитсу, суші* тощо.

Активне використання іншомовної лексики зумовлює утворення синонімічних пар і навіть рядів. Нові запозичення мають відповідники українською мовою або синоніми іншомовного походження, що вже давно адаптовані: *фейс – обличчя, саунд – звук, амбасадор – посол, кейс – дипломат, прайс – прейскурант, хіт – шлягер, брифінг – прес-конференція, грайвер – графітер – райтер, бренд – логотип – лейбл, магазин – шоп – бутік – супермаркет*. Усі семантичні процеси, що пов'язані з функціонуванням запозичень, становлять цікаву і багатовимірну проблему і потребують подальшого дослідження, зокрема на структурно-семантичному та контекстуальному рівнях. Слід приділити увагу процесам адаптації даних лексем на фонетичному і граматичному рівнях, дослідити специфіку використання запозичених лексем як засобів створення іронії, гумору, сатири тощо.

У процесі свого розвитку мова асимілює іншомовні лексеми з різних причин – екстралінгвістичних та інтралінгвістичних. Більшість запозичених лексем, потрапляючи в мову, вступає в її межі у системні зв'язки різного типу – словотвірні та семантичні. Засвоєння іншомовної лексики на семантичному рівні призводить до створення різних лексико-семантичних груп і формування синонімічних пар, до яких входять автентичні, запозичені та новозапозичені лексеми.

Як на нашу думку, процес запозичення неможливо тлумачити однобічно. Слід враховувати сукупність усіх наслідків залучення іншомовної лексики, а також значення і функції інтеграційних процесів, що відбуваються на сучасному етапі розвитку мови.

### Джерела та література

1. Кислюк Л.П. Словотвірний потенціал запозичень у сучасній літературній українській мові: Автореф. дис. канд. філол.наук. – К., – 2000.
2. Ленець К.В. Лексичні зміни та їх відображення в мові сучасної преси // Мовознавство. – 1988. – №6. – С.41-46.
3. Мороховський О.М. Деякі питання теорії запозичень // Мовознавство. – 1984. – №1. – С.19-25.
4. Полякова Т.М. Лексичні інновації іншомовного походження в сучасній російській мові: Автореф./ Інститут мов-ва ім. О.О.Потебні. – К., 2004.
5. Словник іншомовних слів/ Уклад.: С.М.Морозов, Л.М.Шкарапута. – К., 2000.
6. Словарь иностранных слов/ Отв. редакторы В.В.Буруева, Н.М.Семенова. – М., 2004.
7. Службський Є.Г. Лексичне калькування в умовах постійної двомовності // Мовознавство. – 1991. – №4. – С. 36-35.

Поступила до редакції 11.07.2005 р.